

Revoluția ce trebuie s'o facem ¹⁾

Nimeni n'ar mai putea susține acum că în urma răscoalelor țărănești nu s'au făcut legi destule. Guvernul are, cu votate, cu nevotate, 15 legi felurite și, dacă se va ținea de făgăduiala dată că se va aplica întregul manifest regal, va mai veni încă cu câteva proiecte. Ar fi mult de discutat asupra calităților acestor legi, adică dacă toate sint oportune și dacă fiecare din ele va răspunde nevoilor țării, sau măcar scopului ce-și propune guvernul cu dinsele.

Din nenorocire e foarte greu, la noi în țară, să ne putem da bine samă dacă o lege e bună sau rea, fiindcă aplicarea legilor e o excepție și călcarea sau neaplicarea lor aproape regula generală. Dacă legile ce s'au votat de 40—50 de ani încoace s'ar fi aplicat strict și cinstit, nu știu de-am mai fi avut răscoale singeroase, nu știu deci cum s'ar fi pus astăzi problemele economico-sociale, și mai puțin încă e de știut dacă și ce fel de legi nouă ar mai fi trebuit acum.

Sint vre-o 12 ani, de cînd am spus prin ziarul «Adevărul», că cea mai profundă și folositoare revoluție de făcut în România ar fi instaurarea domniei legilor. Dacă s'ar fi realizat aceasta de atunci, cine ar fi plecat din țară pe acea vreme și s'ar fi reîntors astăzi, atîtea schimbări adinci în bine ar fi găsit la întoarcere, încît aproape nu și-ar fi recunoscut țara.

În primele timpuri după răscoalele acest adevăr, care pare banal, dar e cu atît mai profund adevărat cu cît e mai banal, era în gura tuturor. Până și cei mai reacționari, cari nu voiau să audă de reforme, recunoșteau franc că reaua administrație, reaua justiție, neaplicarea legilor sau aplicarea lor deandosele,

---

1) Dăm publicității cu deosebită plăcere acest însemnat și interesant studiu al vechiului și distinsului publicist, d. I. Teodorescu, care, în sfîrșit, s'a hotărit, pentru „Viața Romînească”, să-și rupă îndelungata tăcere.

E de prisos să mai insistăm, că, de și nu împărtășim unele afirmări ale autorului, de ordine secundară, ideile fundamentale ale studiului d-sale au mai fost susținute pe paginile noastre, și intră în cadrul unei adevărate concepții politice moderne și democratice.

constituiau una din pricinile de căpetenie ale răscoalelor. Numai întru atât însă nu aveau dreptate, cind dădeau vina exclusiv pe organele aplicării legilor, ca și cum aceste organe ar fi avut o putere de sine stătătoare în Stat, mai presus și în afară de guverne și de clasele sociale în luptă de interese.

Oare prefectii, suprefectii, judecătorii, jandarmii și chiar miniștrii călcau legile din pur capriț personal, pentru comptul lor propriu, năpăstuind de o potrivă întreaga țară? Nu era cine să-i supravegheze, să-i îndrepte sau să-i pedepsească? Nu erau peste dinșii autorități și puteri cu mult mai mari, de care ei atirnavă în mod absolut și nemijlocit? De ce au fost lăsați, îngăduiți pot zice, că să se poarte astfel? Fără îndoială fiindcă modul lor de a lucra nedrept sau prost, pentru că incorectitudinea, cruzimea, venalitatea, reaua lor voință, profitau cuiva. Mă tem că tocmai cei ce s'au convins la urmă de reaua noastră administrație și justiție, au tras cele mai mari foloase dintr'o asemenea stare de lucruri, și ei aveau o atât de covârșitoare putere economică, socială și politică, încît reaua voință, incorectitudinea, venalitatea și cruzimea organelor aplicării legilor găsiu pe de o parte foloase proprii de la acești atotputernici, pe de alta protecție cind cei năpăstuiți strigau împotriva năpăstuirilor.

Să punem deci lucrurile la locul lor. Administrație, justiție și chiar guverne, au fost numai niște organe de mina a doua, niște arme în slujba unor interese, care le dictau să fie cum au fost și le recompensau, fiindcă erau precum au fost. Incît, cind auzim astăzi, chiar pe unii mari proprietari, politicieni, etc., strigînd împotriva administrației noastre, putem zice că niciodată nu s'au aplicat mai bine cuvintele evangheliei: «Gura păcătosului adevăr grăește».

Așa dar guvernul face legi multe, bune după unii, rele după alții, mai probabil mediocre, ca toate legile care se dau de sus, fle și cu cele mai curate intenții, dar fără colaborarea celor de jos, în folosul cărora se pretinde că se fac. Inșă calitatea legilor nouă importă mai puțin decît se crede. Aplicarea lor strictă și cinstită e totul. E totul aplicarea, chiar dacă legile ar fi și rele, cum se poate să fie unele din ele sau părți dintr'însele, căci numai prin aplicarea lor strictă și cinstită se va putea vedea cu adevărat dacă și în ce sint rele și numai așa se va putea ajunge la modificarea sau suprimarea lor în mod rezonabil. Cum vor putea cunoaște cetățenii, guvernele și legiuitorii că cutare lege e bună, dacă va eși rea prin neaplicare sau cu voință greșită aplicare; ori, cum vor putea cunoaște că în adevăr cutare lege e rea cind se va putea da, cu drept cuvînt, vina răutății pe neaplicarea ei? Nimic nu falsifică mai mult cunoștința stării reale a țării și a nevoilor ei, și nimic nu îndrumază mai greșit pe reformatori și pe legiuitori decît neaplicarea legilor. La un moment dat norodul se răscoală, și credem că e din pricina răutății legilor. Se pun deci pe tapet reforme și pe urmă iar se răscoală poporul. Care să fie cauza? E greu de știut dacă din

cauză că noua reformă nu trebuia, că ea nu corespundea nici unei necesități, sau numai că părți din legile reformatoare erau rău chibzuite sau împilătoare, căci legi nouă, ca și cele vechi nu se aplicaseră ori se aplicaseră greșit, și poate că în fond numai de aci provenia suferința insuportabilă care prilejise răscoala. Prin urmare, înainte de toate era și este de neapărată trebuință ca legile în vigoare să se aplice, ca să se vadă cum se împacă ele cu nevoile și cerințele lumii. Și tocmai asta nu se face, nu s'a făcut niciodată.

Incit, cum am spus, calitatea noilor legi importă cu mult mai puțin decit buna lor aplicare.

Atunci, dar, remediul situației apare ca foarte simplu și foarte ușor: să se aplice legile de aci înainte. Da, acesta ar fi un mare remediu, aș putea zice că ar fi cea mai mare revoluție mănoasă de înregistrat în analele neamului românesc. Instaurarea domniei legilor ar însemna în istoria țării un eveniment mai însemnat decit toate cele înregistrate până astăzi, mai mare și decit Unirea Principatelor, și decit războiul glorios pentru Independență, decit toate marile evenimente istorice la un loc. Nu mă ia condeiul pe dinainte cind scriu acestea, le scriu ca fiind adinca și îndelungata mea convingere, mult și matur cugetată.

Dar cum să ajungem la dobândirea acestei domnii a legilor? Ce ne împiedică să realizăm reforma asta, revoluția asta? Cei mai mulți găsesc obstacolul în caracterul personal al celor ce formează administrația și justiția țării. Se susține că în marea lor majoritate ei sunt ignoranți, corupți, slugarnici, gata, pentru favoruri, avansări sau bani, să facă orice, să calce orice lege, să comită orice samavolnicie. Și cum oamenii nu se pot îndrepta dela o zi la alta, ci trebuiesc formați cu încetul, iar alții nu avem, leac imediat nu există. Poate peste 20—30 de ani!...

Cu toate astea cată să facem reforma cu oamenii ce-i avem, căci altă soluție decit de a ne folosi de elementele indigene, nu există. A-i importa din afară, cum se face pentru Egipt, Macedonia și Bosnia, nu e cu putință, și chiar de ar fi cu putință, n'o putem face.

În Macedonia, în Bosnia și în Egipt, de altă natură și origină sint suferințele decit la noi. Acolo trebuia țarmurită numai anarhia unei stări primitive, pentruca, într'o liniște ce nu exista mai înainte, țările să se dezvolte pașnic, pentruca de acum înainte, urmînd mersul natural al tuturor popoarelor, să înceapă a intra și ele în felul de traiu modern, și de acum încolo să li se deslușească luptele de clase ale vremurilor noastre, pentruca mai tîrziu, să apară și acolo fenomenele economico-sociale care la noi s'au produs deja.

Bosnia, Egiptul și Macedonia sint ca niște copii, cărora legături artificiale le opreau creșterea. Intervenția străină a tăiat legăturile barbariei, și jandarmul străin păzește creșterea normală a copilului. Noi sintem adulți și mergem spre maturitate, sintem cu mult mai bătrîni pe calea progresului.

O intervenție străină cu jandarmi străini ni s'ar fi potrivit, spre a ne putea compara cu Bosnia și Egiptul, pe vremea fanarioților. Din fericire am trecut de vama aceasta, pe cind țările de mai sus deabia o traversează, numai că cu pași mai rezezi decit noi, după cum noi alergăm spre drumul urmat acum de Occidentul Europei, cu pași mai rezezi decit i-a trebuit Europei să-l parcurgă. De aci și o serie de anomalii în mersul nostru.

Deci chiar de am îndrăzni și de am putea lua calea aceasta, ea nu ni s'ar potrivi. Cătă dar s'o luăm pe cealaltă, să ne slujim tot de oamenii vechi, de cei localnici, dar cu mijloace noi.

Nu trebuie să exagerăm incapacitatea și răutatea slujbașilor români, nici să credem că la noi e ca la nimeni.

Oamenii, în genere, nu sînt cu mult mai răi în țara românească ca aiurea. Un administrator român poate fi aproape tot așa de bun ca unul francez, german sau englez. Tot astfel și un judecător și un jandarm. Dacă îi găsim pe-ai noștri cu mult mai răi, vina e a noastră și nu a lor, căci judecăm lucrurile prin comparație cu străinătatea civilizată, în loc să le judecăm față cu starea noastră dinlăuntru.

Nu există în fond bun sau rău administrator, judecător, etc., ci fiecare e omul timpului și al condițiilor în care trăiește. Să înăm o pildă care sare în ochii tuturor, și va supăra pe mulți c'o dau, dar nu-mi pasă, că nu sînt profesor universitar. De profesorii noștri universitari vreau să vorbesc. Mai toți au fost excelenți studenți în străinătate, unii chiar floarea școlilor străine, și dacă ar fi continuat să-și trăiască acolo întreaga viață, cine știe ciți din ei nu deveneau celebrități mondiale, sau măcar excelenți profesori locali!

Dar s'au întors în țară, au dat de alt mediu și au devenit, mai toți... cela ce sînt. De unii nici elevii lor nu pomenesc, și, dacă pomenesc, e și mai rău.

Cum poate administratorul, judecătorul, etc., român să fie alta decit ce este? D. Carp vrea să le pue guvernatori pe cap ca să-i îndrepte. Sistemul e practicat deja. Controlorii, de pe unde sînt, au și ei controlori, dar pe controlorii controlorilor cine să-i controleze? Alți controlori? Dar pe aceștia? Controlul care se complică tot mereu în sus, devine tot mai slab, până ce se subțiază ca virful unei piramizi, și din virf punctul nu mai vede baza și nici n'o mai poate stăpîni.

Acolo unde publicul însuși controlează grădinile publice, tramvaele, etc., nimeni nu cutează a devasta grădinile, și nici un conductor de tramvai nu fură, deși controlorii oficiali sînt suprimați. Cine a călătorit prin Germania, cunoaște lucrul și l'a admirat. Așa e în toate.

Controlul administrației, al justiției e eficace numai dacă vine tot atît de jos în sus ca și de sus în jos.

Cu alte cuvinte, administratorul, jandarmul, judecătorul, etc., oameni și ei ca noi toți, nu sînt, în funcția lor, decit un rezultat al forțelor reale ce există în țară.

Cine e mai tare azi în țara rominească? Oricine, afară de țăran, peste care apăsăm cu toții. Cum voiți dar ca instrumentele aplicării legilor să fie cu cei mai slabi împotriva celor mai tari? Atunci s'ar întâmpla o minune, pe care în zadar o evocați ca să se întâmple din senin: prefectul, subprefectul, judecătorul și jandarmul ar fi mai presus de toate forțele de Stat, mai presus de forțele sociale și economice, ar fi ei arbitrii progresului nostru. Se poate una ca asta? Unde s'a mai văzut una ca asta, și prin ce minte care-și dă samă de ce cugetă, poate trece o asemenea năzdrăvănie?

Adică cind marele proprietar e și mare alegător, mare elector, senator, deputat, ministru, atotputernic și singur atotputernic în țară, voiți ca administratorul, judecătorul, etc., să se pue alături de țărani și să le aperse interesele împotriva intereselor celor de sus?

Cei ce se așteaptă ca lucrurile să se întâmple astfel dela sine, nu pot fi decît niște naivi, niște nebuni sau niște șarlatani. Alt epitet nu văd.

Este cu putință, fără indoială, la noi, ca și aiurea, ca organele aplicării legilor să le aplice drept, dar pentru asta le trebuie neapărat un punct de sprijin. Dați-le acest punct de sprijin și veți vedea că păcătoșii, corupții, răii, pleava noastră de administrație se va schimba în bine. Nu de azi pe mâine, dar își va lua îndemnul și viitorul va fi altul decît trecutul.

Dacă voiți să vă convingeți că ai noștri nu sint mai ticăloși ca alții și, ca și alții din afară, se pot îndrepta, nu-i comparați pe cei de acum ai noștri cu cei de acum din străinătate. Luați administrația, organele financiare, justiția, etc., de sub Ludovic XVI-lea din Franța și vedeți cu cit erau mai ticăloase, mai corupte, mai nedrepte decît ale noastre de azi. Și ce au devenit? Bine înțeles față de ce erau, nu față de ce e idealul ca să fie.

Imediat după marea revoluție tot Francejii aceia au fost, dar mai semănau cu ce fuseseră? Și asta fără guvernatori, din contra, după ce se suprimaseră guvernatorii.

Prin aceleași mijloace prin care s'a făcut să fie acolo administrație și justiție, se va face și la noi. Nu putem inventa nimic în materie politică și economică. Chipul viitorului nostru să-l căutăm în trecutul popoarelor civilizate de astăzi.

Acolo s'a dat administrației și justiției un alt punct de sprijin decît cel vechiu, și pe dată lucrurile s'au îmbunătățit. Căci, după cum azi la noi ar fi fără de milă și pentru totdeauna jertfit un subprefect care ar lucra împotriva intereselor clasei de sus, tot astfel ar fi jertfit—ceva mai milos și mai vremelnic, e drept, fiindcă nici acolo n'a sosit timpul perfecteii domnii a legilor—unul din Franța care s'ar pune exclusiv în serviciul unui mare proprietar și nu ar face decît asta.

În Occident organele aplicării legilor trebuie să ție cumpăna ceva mai dreaptă, nu fiindcă au în serviciu oameni cu mult mai

perfecti decit ai noștri, dar fiindcă dacă ar strimba-o prea mult, partea de capul căreia s'ar lovi cumpăna ar azviri-o energic în sus până la restabilirea unui echilibru.

Am vorbit de prefecti, subprefecti, judecatori și jandarmi care s'ar face la noi apostolii legilor. Dar s'au găsit și alți apostoli, pe care de drept și de fapt n'ar fi putut să-i atingă nimeni în apostolatul lor, și ce au pățit totuș! Voiu aduce numai un exemplu care va rămînea clasic în istoria țării.

Î exemplul cunoscut al acelor oameni de inimă și de jertfă, care cu cea mai pură dezinteresare și cu cea mai curată iubire de popor, s'au scoborit în mijlocul lui ca apostoli ai Constituției, ai Codului Civil și legii tocmelilor agricole, voină să-i învețe pe țărani alevărurile din aceste moderne evanghelii. Constituție și legi au fost confiscate de autorități ca *subversive*, iar apostolii lor au fost cuși la pușcărie și înferaiți ca escroci.

De icest fapt se leagă o amintire personală, care a rămas până astăzi cea mai tristă și mai deziluzionantă din viața mea.

Cunșteam de aproape pe un însemnat bărbat politic al țării, la care țineam mult. Mi se părea o fire dreaptă, înainte de toate. Cînd am aflat de confiscarea Constituției, am alergat la el într'un suflet ca să-i aduc știrea, așteptîndu-mă că o să-i facă o impresie grozavă și avea să intervîie pe lingă guvern într'un fel sau altul.

Cînd am ajuns, gîfîind, acasă la el și emoționat i-am dat vestea, el sa încruntat, căci îmi gîcise gîndul, și-mi zise :

«E advărat, Constituția e o carte subversivă la sate. Bine au făcut deau confiscat-o».

Am rînas ca trîsnit.

Omul u mai e printre cei vii. Cu greu s'ar putea spera ca să avem încă multă vreme de aci înainte, miniștri cari să poseadă o fire mai înțeleaptă și un sentiment mai desăvirșit de dreptate ca el. Și iată-l cum judeca !

Acum îchîpuiți-vă că un jandarm, un suprefect, un prefect chiar, ar îndăzni să dea dreptate țărănilor, să aplice legile, nu odată întîmpîtor, ci zilnic, să le vorbească de existența unor anumite legicim le vorbia tinerii apostoli, cari nu erau slujbașii guvernului, și că ministrul de interne va fi în totdeauna un om ca cel de casă vă povesteam mai sus, adică aproape maximul ce se poate spera ca om, și spuneiți-mi ce ar păți nenorociții aceștia de slujbași ?

Dar sui miniștrii răi, pătimași, direct interesați în cauză ca mari proietari sau rude de mari proprietari, reacționari, etc, ce se va întîpla oare ?

N'avem însă a ne descuraja prea mult făcînd aceste constatări. Tocni fiindcă nu sintem, în marea noastră majoritate, nici copii, ni nebuni și nici șarlatani, știm că oamenii s'au luptat de cînd lmea, se luptă și se vor mai lupta încă multă vreme între dini și pentru interesele lor, cu orice armă le vine la îndămină și u prin vorbe goale o să-i îndreptăm.

Nu putem deci cere ca, din senin, o categorie din acești oameni, organele aplicării legilor, să facă excepție de la restul omenirii și să lucreze dezinteresat, drept, cinstit, ca niște zei cari stau în afară și mai presus de semenii lor și de interesele lor, avind numai menirea de a produce armonia pe pământ.

Intr'un anumit regim, administrația și justiția vor lucra într'un anumit fel. Cu timpul regimul nou, dăinuind și tot perfecționându-se, chiar firea organelor aplicării legilor se va modifica.

Trebue deci schimbat regimul, adică trebue slăbit punctul de sprijin actual al administrației și justiției și de dat în nou punct de sprijin, de creat o putere nouă protivnică celei vechi în stare s'o contrabalanseze. Prinși între aceste două puteri, prefecti, suprefecti, jandarmi și judecatori vor lua ca drum rezultanta dintre ele, și de se vor poticni câteodată mai mult într'o parte sau în alta, dela sine vor fi readuși iar la rezultantă. Legile, vechi ca și noi, se vor aplica atunci ceva mai bine și mai cinstit, apoi din ce în ce tot mai bine și mai cinstit.

Așa s'au petrecut lucrurile în lumea întreagă, de ce să ne credem atât de inferiori ca să ne dăm singuri ca o excepție unică în felul ei?

Pentru îndreptarea acestei stări de lucruri, petru a face acea mare revoluție care se chiamă domnia legilor, *sunt decit numai două căi de urmat*: prima e cea indicată de conservatori—adică nu de «partidul conservator», ci de conservatori, intituleze-se ei oricum—și care s'ar putea numi «**Domnia bunului tiran**»; a doua e cea indicată de democrații din întreaga lume, și care se numește «**Domnia suveranității naționale**». A treia cale cu putință, amestecătură hibridă de tiranie și de pretinsă suveranitate națională, adică sistemul care hălăduiește la noi de la acordarea Constituției, a dat faliment atât la noicît și ori în care țară s'a urmat.

Fără îndoială că așa cum sîntem nu mai putem rămînea, că calea urmată până azi nu mai poate avea partizaninici sinceri, nici numeroși. Trebue ori să ne ducem înapoi, or să apucăm înainte sau, ca să nu prejudicăm prin calificative consacrate bunătatea ori răutatea sistemelor ce sînt față 'n față, să zicem mai bine că trebue să apucăm la stînga sau la dreapta. Calea la dreapta ne-o recomandă d. Petre Carp. Calea la stînga ne-o indică mersul tuturor țarilor civilizate. Ori *domni bunului tiran*, ori *votul universal*, între aceste două avem numai de ales.

În teoria domniei bunului tiran se presupune a vre-o cîțiva oameni de inimă și de bine, buni patrioți, iubiri ai dreptății, dorind ordinea în Stat dar și umana tratare a populației, formează un guvern tare care se ridică deasupra intereselor și patimilor personale sau de clasă și, cu severitate iar cu dreptate, pune pe fiecare la locul lui, dîndu-i ce i se cuvine și împiedicînd de a i se face năpăstuiți prea strigătoare

Acest sistem este ceva cam analog cu domnia bunului Dumnezeu peste oameni. Bunul Dumnezeu n'are nici un interes omenesc, nu poate veni deci nici în conflict, nici în concurență cu dinșii, n'are dar de re să fie mai bun cu unii și mai rău cu alții. Pe cei buni îi răsplătește, pe cei răi îi pedepsește. Legea o face el, sau mai exact legea e el, fericiți cei ce vor respecta-o vai de cei ce vor calca-o. Pentru răi și nesupuși are iadul îngrozitor cu pedepsele eterne.

E bunul tiran în toată gloria lui neprihănită, e sistemul redus la cea mai simplă, dar și cea mai sublimă expresie.

Precum în cer și pe pământ. Teoria bunului tiran se poate realiza și de oameni, după chipul și pilda Dumnezeirii.

Bunul tiran pămîntesc e un prim-ministru drept, cinstit, fără interese personale în țară sau jertfindu-le, nu ține de nici o clasă, ci le *protejează deopotrivă* pe toate. El capătă dela rege misiunea de a governa cu dreptate egală pentru toți, dar cu voia de-a pedepsi strasnic pe oricine se va purta rău. El e legea și dreptatea, și calitățile lui personale garantează despre el însuși. Dacă populația e ascultătoare și muncitoare, va căpăta ce i se cuvine. Dacă cineva face o nedreptate, i se răsplătește îndată cu pedepsă grea. Prefecți, suprefecți, judecători, jandarmi, trebuie să se poarte bine, altfel vor fi destituiți și dați judecării ca nimic, fără nici o cruțare.

Lucrul nu e nou, el își trage obârșia din epoca patriarhilor, care conduceau noroadele de sub cort și le judecau supt umbra copacilor. Dar sistemul a degenerat cu timpul și a ajuns, pe vremuri, la sistemele absolutiste ale Asirienilor, Babilonienilor, Egiptenilor și ale altora, care se știe cum au sfârșit și de ce au sfârșit astfel. În zilele noastre sistemul domnește în Rusia, în statele asiatiche, în micile stătuțele negre, a domnit și în acel Paraguay, unde iezuiții au reușit să fundeze cel mai perfecționat regim al domniei bunului tiran, care a ajuns să fie cel mai stupefiant sistem de cretinizare al maselor.

Domnia bunului tiran, noi am avut-o pînă la Unirea Principatelor, din timpuri imemorabile. În Franța a existat pînă la 1789, în Anglia pînă la 1688, ¹⁾ în restul Europei, cu mici excepții, pînă la 1848. D. Carp voește s'o reînvie în România, ca și d. João Franco în Portugalia.

La urma urmei, din toate posibilitățile cite-s pe lume, e și aceasta una. Să ne închipuim că am cădea peste ea. Dar cit ar dura ea? Cel mult cît durează un guvern, sau un om. Ce va mai fi apoi? Iar un guvern bun și iar unul bun, la infinit? Va să zică ar fi să cădem dintr'un extrem în altul. De unde s'a zis pînă acum că n'am avut decît guverne detestabile, de azi înainte să ne închipuim, așa din senin, că se va întîmpla, fără excepție, tocmai contrarul?! Stranii iluzioniști cari ar împăr-

1) D. I. Teodorescu greșește. În Anglia acest regim n'a existat nici înainte de 1688, data „revoluțiunii întelepte” a burghezimii engleze. (N.R.)

tăși o asemenea idee n'au decit să întrebe pe conservatori dacă cred în posibilitatea unui bun guvern liberal și viceversa, și vor vedea ce răspuns vor căpăta. Și, pentru un timp destul de îndelungat, nu văd ce altfel de guverne putem avea decit unul liberal și altul conservator, cu rîndul.

A admite teoria bunului tiran este a lega soarta unei țări de bunavoința unui om sau a grupului de oameni ce se numește un guvern. Dacă omul sau oamenii sînt perfecți, totul va merge bine, teoria bunului tiran va triamfa. Iar dacă vom da peste un guvern rău, totul va fi din nou compromis.

Dar problema ce se pune e tocmai dinpotrivă, ca soarta unei țări să nu mai depindă exclusiv de bunătatea sau răutatea unor oameni puțini la număr, ci, urmeze-și fiecare, mare și mic, firea sau interesele, să domnească totuș o oarecare statornicie în aplicarea legilor și țara să-și aibă soarta pusă mai presus și în ceva mai solid și mai statornic decit buna sau rea voință a citorva.

Tocmai că până acum a domnit teoria și practica bunului tiran și s'a văzut că am ajuns, aproape în totdeauna, la răi tirani. Chiar «tiranii» s'au convins de aceasta și n'o ascund.

Domnia bunilor tirani aparține trecutului, omenirea a practicat-o din caverne și până astăzi, fără alt rezultat decit că, după mii de ani de experiență, a trebuit s'o părăsească ca funestă. De ce am relua-o noi? Ca să dovedim că și după x mii de ani plus un an ea tot nu e bună?

În Rusia buna tiranie e la putere în toată splendoarea ei, și știm ce e acolo. În Portugalia un Carp local, deștept, cinstit și energic, Franco, a reușit să convingă pe un rege slab că anarhia politică a țării—foarte asemănătoare cu a noastră—se poate vindeca numai prin domnia bunului tiran. Rezultatul a fost, după suspendarea Constituției, una din cele mai tragice catastrofe.

Persoane demne de încredere afirmă că d. Carp se gîndește și d-sa la un fel de lovitură de Stat, cu care să poată introna și face să domnească legile și dreptatea în țară.

Cei ce vorbesc de nebunia inovațiilor fantastice, să se gîndească întâi la ideea domniei bunului tiran și apoi la altele.

A dori să se facă dreptate de sus și numai de sus, prin voința unui om sau a unui grup de oameni, e pentru vremurile noastre cea mai primejdioasă himeră din cîte trece prin capetele oamenilor. De mij de ori e mai preferabilă starea de astăzi.

A governa cu dela sine putere, ca bun tiran, împotriva unui popor, fie el și cel mai mizer, mai ignorant și mai îngăduitor din lume, duce fatal la revoluție. A governa tot astfel împotriva unei clase luminate, puternice economiceste și politicește, este a merge fatal la comploturi și la asasinat politice. A crede că se poate governa cu egală dreptate peste unii și peste alții, dar împotriva ambilor, e o curată nebunie.

Aceasta e dealtminteri, în puține cuvinte, istoria tuturor neamurilor, din toate vremurile. De ce să ne închipuim că nu-

mai noi să facem excepție? În ce privește guvernarea prin apăsarea masei populare, s'a văzut că n'am făcut excepție la istoria universală. Nici cu guvernarea personală împotriva claselor de sus n'am face excepție. Cine nu știe că și în țările romine Domni buni dar drepți au fost răsturnați sau asasinați?

Prin urmare să abandonăm calea aceasta, cea înai infundată și mai plină de prăpăstii din toate cite ni se deschid.

Înlăturînd ideia guvernării personale, nu rămîne decît să alegem pe aceia care se așează mai presus de persoane, care stabilește guvernarea oamenilor pe un principiu permanent și de ordin general. La afirmația de mult sfărîmată că puterea emană dela Dumnezeu, și la faptul azi pretutindeni discreditat că puterea emană dela persoane și se exercită de persoane, de buni tirani, trebuie de opus principiu că puterea emană dela popor, dela totalitatea înșilor care sînt legați prin interese comune ca colectivitate, principiu suveranității naționale realizabil numai prin votul universal.

Văd, cu imaginația, o mare mișcare prin cititorii ce mi-au făcut cinstea de a mă urma până aci. Li văd cum pun revista jos, cum unii respiră adînc, alții se încruntă, alții clatină din cap, în fine afară de partizanii ideii, pe care mă măgulesc a-i crede destul de numeroși, dau semne diverse de cele mai diverse sentimente ce li s'au răscolit deodată.

Au dreptate. Chestia e spinoasă, e complicată, ea ridică o sumedenie de întrebări, de îndoeli. Oricine pronunță la noi cuvintele «votul universal», în afară de partizanii lui hotărîți, simte un fior, un cutremur, ca în fața unui mare necunoscut din care nu se știe ce poate eși.

Eu unul cred că nu poate eși decit bine. Să încercăm a dezbate puțin chestia.

* * *

Împotriva introducerii votului universal și în România s'au opus și se opun multe argumente chiar de partizanii lui în teorie. Sînt pe urmă adversarii lui în sine, cari nu-l admit ca bun nicăiri.

Obiecțiile partizanilor în teorie, dar a adversarilor în fapt, sînt că poporul românesc e prea incult și prea sărac, într'un cuvînt necopt pentru această reformă, căci ignoranța și sărăcia fac din suveranitatea națională o ridiculă și tristă parodie. Poporul trebuie prealabil pregătit prin instrucție și prin o mai bună stare materială pentru greaua sarcină de a-și conduce singur destinele.

Să zicem că ar fi așa, deși nu e așa deloc, cum voiu arăta mai jos. Dar cine să-l pregătească prin instrucție și prin îndreptarea stării materiale? *Doar buni tirani*, că pe alții nu-i văd. Imediat ce se încearcă prima și cea mai simplă analiză a chestiei, se vede că nu sînt decit două căi deschise, absolut numai

două: ori domnia bunilor tirani, ori domnia suveranității naționale. Dacă o abandonăm pe cea dintâi, cădem fatal în a doua; dacă abandonăm pe-a doua, cădem fatal în cea dintâi. Și dacă noi punem ca premisă că domnia bunurilor tirani, care durează de mii de ani, nu poate fi favorabilă instruirii, ridicării materiale și emancipării poporului, iar dacă adversarii pun ca premisă că poporul prin sine însuși nu se poate emancipa, ci trebuie ca alții să-l formeze, atunci ajungem la un impas. Ca să eșim din impas, noi partizanii suveranității naționale n'avem alta de făcut decît să afirmăm că ideia noastră e cea mai bună și să voim a pune în practică, după cum partizanii domniei bunilor tirani nu se sfîesc a afirma eficacitatea ideii lor și a cere s'o pue în practică.

Dacă puterea în stat se exercită de bunii tirani, cum vo-iți ca ei să pregătească poporul pentru votul universal, pe cită vreme ei sînt adversari și ai ideii că domnia poporului e legitimă și ai ideii că e posibilă cu folos? Vă așteptați oare că ei să lucreze împotriva propriilor lor convingeri și interese?

Și ce fel de instrucție să se dea poporului pentru ca el să se formeze în vederea întronării suveranității naționale? Să știe carte? Cită carte? Patru clase primare e prea puțin, căci ce poate învăța cineva ca cetățean din clasele primare? Sau sînt grade? Depildă cel cu patru clase primare e un sfert de cetățean, cel cu liceul o jumătate și cel cu universitatea un cetățean întreg? Atunci ar urma ca să avem un corp electoral cu trei colegii inegal de puternice, unul al licențiatilor, altul al bacalaureaților, un al treilea al absolvenților școalelor primare, iar analfabeții să rămie pe din afară. Așa ceva nu s'a cerut nicăeri, nu s'a propus de nimeni, nu s'a susținut niciodată. Asta dovedește că criteriul instrucției nu e un criteriu serios pentru căpătarea drepturilor cetățenești. Chiar în sistemele electorale restrinse, cine poate susține că cei cu carte mai multă ar fi cetățenii cei mai conștienți, mai demni, mai curagioși, cei cu carte mai puțină ar fi cetățenii mai mediocri și cei fără carte sînt lipsiți de orice calitate cetățenești? Nimeni nu poate susține aceasta, căci, mai cu samă la noi, faptele l'ar dezminți pe dată. Intru cit colegiile *universitare* sînt mai pline de virtuți cetățenești decît celelalte?

Aveea? Cită avere trebuie să aibă cineva și de ce natură, ca să fie un bun cetățean? Este averea un bun criteriu? După zecimi de ani de experiență, în toate țările s'a văzut că colegiile cenzitare sînt cu totul departe de a fi dat roade bune. În Anglia, în Franța, în Belgia, în Germania, oriunde a domnit un regim electoral cenzitar, el s'a desființat și s'a înlocuit cu votul universal. Aceasta nu fiindcă toți cetățenii au devenit egal de instruiți sau egal de bogați, ori aproape, ci s'a suprimat cenzul ca rău, ca un criteriu nedrept și nefast, și s'a înlocuit, ca un progres, cu votul universal.

În orice țară din lume în care s'a introdus votul universal, poporul fusese până atunci neformat, necopt, *căci până atunci el fusese exclus de la practicarea suveranității naționale și n'avea deci cum să se formeze prealabil*, iar introducerea votului universal nu s'a făcut fiindcă prin regimul anterior se reușise a se forma și educa poporul, ci tocmai fiindcă se innăbușiau drepturile masselor printr'un regim care crea și se rezema numai pe favoruri sociale și politice și ajunsese astfel la ultimul grad de corupție și de descompunere.

Și în aceste țări, ca și acum la noi, se combătea votul universal pe motiv că masele nu sînt coapte.

Prin urmare nu prin educare, prin formare, prin instrucție specială, ca niște copii la școală, ajung popoarele de la robie la emanciparea politică, nici prin examene sau scotociri prin pungă. Diploma școlară sau chitanța percepătorului nu pot fi certificate de maturitate politică.

Maturitatea politică, ca orice maturitate, se capătă numai prin luptele și suferințele vieții. Oamenii au învățat mai întâi trăind tot ce au știut, și pe urmă, din învățămintele vieții, s'a alcătuit școala. Întai e viața și apoi școala ca un rezultat al vieții, după cum limba e mai întâi și apoi gramatica, ca un rezultat al existenței limbii.

Oricine s'a născut, a viețuit și a suferit, e un om deplin, copt pentru tot ce este viață. Sînt grade de inteligență, de pricepere, de fineță printre oameni, pe care cultura le poate încă diferenția, dar deosebiri fundamentale, prăpăstii morale și intelectuale nu sînt între oamenii normali.

Chiar dacă vom lua tipurile cele mai extreme, pe cel mai rafinat și cult intelectual și pe cel mai ignorant și rustic țaran, punindu-i pe amîndoi în fața unui număr oarecare de chestiuni, cu siguranță că se vor găsi multe din ele pe care țaranul acestuia le va cunoaște și pricepe mai bine.

Cînd e vorba de suferințele lui, de interesele lui, de tot ce formează viața lui, nimeni nu e mai profund cunoscător și mai specialist ca fiecare pentru dînsul. În unele privinți și un sălbatic ne poate fi superior, după cum fiecare din noi față de un altul are și superiorități și inferiorități.

Politica e viața. A trăi este a face politică, în fiecare zi, în fiecare oră, cu sau fără drepturi. Toată istoria omenirii e un șir nesfîrșit de fapte politice, de chestiuni și probleme politice. Cînd a început a fi omenirea coaptă pentru politică? De bună samă din ziua cînd primii oameni au existat ca atare. La care școală au învățat ei să facă ce-au făcut în decursul mileniilor pe întreaga suprafață a globului? Noi învățăm în școli istoria făptuită de popoare, dar ele unde au învățat ca s'o făptuiască?

Orice om, prin faptul că există, e un factor cosmic, social, economic și politic. Nimeni n'are să aștepte pentru aceasta consacrare dela altul, fie acela și geniul geniilor. Altmintreli ar trebui pentru fiecare om cite un tutor, chiar pentru faptele cele-

mai obișnuite ale vieții, căci de multe ori problemelor ce se pun zilnic fiecăruia sînt tot așa de grele și de complicate ca și cea mai înaltă politică.

Votul universal nu crează ceva nou în omenire, nu e în afară de firea, de nevoile și de capacitatea oamenilor pentru a le trebui acestora învățatură specială ca să-l exercite. E numai o formă, mai civilizată și mai perfectă, a exercitării puterii politice a masselor, care de altminteri nu au așteptat forma aceasta pentru a fi în totdeauna un factor politic activ. Din caverne și până astăzi popoarele, au votat neconținut, dar cînd cu pumnul, cînd cu cuțitul, cînd cu foc și sabie, prin răscoale groaznice în masă, aci izbutind, aci fiind învinse, întocmai ca și la alegeri, căci nu în totdeauna mulțimile triumfă în alegeri, după cum nu în totdeauna triumfă prin revoluții.

Dar pentru fiecare timp, manifestarea voinții populare îmbracă altă formă, și cred că pentru timpurile noastre forma cea mai pașnică, mai eficace și mai rodnică, este numai forma buletinului de vot.

Iată la ce se reduce în fond chestiunea votului universal, care e tot atît de veche cît e de vechiu omul pe pămînt, numai că s'a manifestat sub diferite forme, prin urmare nu poate fi nici un moment vorba de o învățatură specială ca masele să-l exercite.

În rezumat, îndelunga corupție și marile abuzuri de sus, unite cu marea și îndelunga suferință de jos, iată ceia ce face ca un popor să fie copt pentru o acțiune politică, nu școala sau averea.

La noi ambele măsuri s'au împlinit. Sistemul politic urmat de mai bine de 40 ani a ajuns sus la uzura cea mai desăvîșită. Cu toții recunoaștem aceasta, cu toții cerem o îndreptare. Suferința poporului, după cum așa de grozav s'a vădit în Martie trecut, a ajuns și ea de nesuferit. Țara e deci coaptă pentru o adîncă reformă economico-politico-socială. Reforma nu se poate realiza decît sau prin domnia bunei tiranii, care să pue ordine de sus, sau prin suveranitatea națională, care să pue ordine de jos în sus și de sus în jos. Altceva nu există. N'avem decît să alegem după temperament, după interese, după convingeri, după pilde de aiurea, dar numai între aceste două avem de ales.

Întrebarea ce se poate pune e numai dacă, pentru actualii privilegiați ai soartei, nu va rezulta cumva vre-o imediată primăjdie personală sau de clasă din acordarea votului universal.

În această privință partizanii în teorie, dar adversarii în practică, ai votului universal în România, se împart în două categorii: reacționarii (căci sînt la noi ca și pretutindeni și reacționari partizani ai votului universal), care se tem că poporul român, stăpîn politicește pe destinele lui, va deveni o unealtă docilă în mîna revoluționarilor de tot soiul; democrații (căci, *numai la noi*, sînt unii democrați adversari de fapt ai votului uni-

versal), care se tem că cu suveranitatea națională partidele de guvernământ se vor juca mai ușor decât cu regimul de azi. Ei prevăd o îndelungă perioadă de absolutism întemeiat pe votul universal, guverne care vor sta zecimi de ani la cârmă, sprijinite pe aceleași majorități mereu realese de turma electorală mînată la vot ca o turmă de oi.

Asemenea temeri sau argumente ar putea fi invocate dacă am discuta votul universal ca pe o idee nouă, ce s'ar fi născut acum, și ca pe un fapt care încă nu s'ar fi produs nicăieri. Dar după o sută de ani de discuții și cincizeci de ani de practică, de o practică cum nu se poate mai variată și mai diversă, de la Englezi și Francezi și până la Pieile roșii și la Negri, la nord, la sud, în Europa, în America, în Asia și în Australia, chiar în Africa pe alocurea, e de prisos, e chiar copilăresc de-a mai vorbi despre asemenea temeri și argumente.

Votul universal n'a produs *nicăieri* și *niciodată* așa ceva. Popoarele cu depline drepturi cetățenești nu s'au lăsat a fi nici prada necondițională a revoluționarilor, nici prada docilă a tiranilor. *Tocmai că caracteristica esențială, fundamentală a țărilor cu votul universal, fie ele civilizate sau înapoiate, este că, în absolută opoziție cu țările cu regimuri electorale mai restrinse sau fără drepturi politice, n'au îngăduit, n'au lăsat să se producă nici revoluție, nici întronări de tiranii.*

De ce numai în țara românească am avea, cu votul universal, fie o permanentă revoluție, fie o nesfârșită tiranie? De-a doua teamă ne garantează însăși conservatorii noștri—iarăș repet, nu e vorba de «partidul conservator»—care, dacă ar ști că votul universal înseamnă domnia fără sfârșit și fără control a oligarhiilor, de mult ni l-ar fi dat chiar fără să se fi cerut.

Cei ce se tem că un popor incult, ignorant și sărac ca al nostru ar deveni, în noul regim politic, prada revoluționarilor, n'au decît să-și arunce ochii în Bulgaria, Sîrbia și în Grecia spre a se convinge că n'avem de ce ne teme. Bulgarii au trecut la votul universal direct de sub domnia Turcilor și în 30 de ani n'au auzit că ar fi fost acolo *măcar una, și cît de mică, revoltă a maseselor populare*, fie ea provocată ori de cine, de revoluționari sau de alții.

A raționa, ca cele două categorii de mai sus, este a nu ține samă de fapte reale, ci a-și face sperietori din cuvinte deșerte. Cauzele și posibilitățile unei stări revoluționare jos, sau ale unei tiranii sus, trebuiesc căutate în altă parte decât în exercițiul dreptului de vot. Nu le-am avut, și nu le avem noi neconținut fără votul universal? Căci dacă e să le căutăm în ființa unui regim electoral, apoi mai curînd le găsim pretutindeni unde există un regim electoral restrins sau unde lipsește dreptul de vot, pe cînd în țările cu vot universal ele au dispărut aproape cu totul ori s'au atenuat mult.

Franța, mereu frămîntată de revoluții dela 1789 până la 1870, a intrat pe calea unei dezvoltări din cele mai pașnice de

la această dată, de cînd în adevăr domină regimul votului universal. Starea revoluționară din Belgia, care a culminat în 1886, a dispărut și ea odată cu reforma electorală. În Irlanda nu se mai aude de feniani și de revolte grozave de cînd se practică și încă un sistem electoral mai larg.

De 30—40 ani încoace Europa civilizată a început să uite de baricade, de războaie civile, pentru că de atunci s'a realizat domnia suveranității naționale, care face revoluția și inutilă și nelegitimă.

Tot astfel va fi și la noi. Țara își va regăsi liniștea și își va lua îndrumarea unei dezvoltări normale numai cu regimul votului universal. Bine înțeles că nu se vor întîmpla minuni, nici schimbări profunde dela o zi la alta, dar încetul cu încetul vom începe și noi a trăi o viață nouă, în care va fi mai multă dreptate, mai puțin egoism, mai mult interes pentru nevoile generale, vom trăi într'o atmosferă mai curată și mai prielnică tuturor.

E de răspuns, însă mai pe larg, acelor care combat votul universal în sine, care-l găsesc rău pretutindeni, care-l consideră ca pe o reformă funestă pentru orice țară, fie ea oricît de înaintată, de civilizată.

Intr'un număr viitor al revistei îmi propun a face o discuție mai întinsă cu aceasta de a doua mare categorie a adversarilor votului universal, cu care ocazie voi încerca a analiza și fețele specifice românești ale chestiunii, adică întrucît și cum chestia votului universal trebuie privită din punctul de vedere special al situației din România și al menirii poporului românesc ca factor civilizator în Orientul Europei.

I. Teodorescu

